

Kritika klerikalizacije Novog Sada

Analiza društveno-političkog i estetskog diskursa novih crkvenih i pravoslavnih strategija

Branka Ćurčić

Publikacija „Kritika klerikalizacije Srbije” predstavlja skup istraživačkih eseja i istraživačke hronološke studije posvećenih analizi ekspanzije građevina Srpske pravoslavne crkve (SPC) tokom prethodnih deset godina na teritoriji Novog Sada i njegove šire okoline, kao i specifičnog društveno-političkog ambijenta koji je omogućio ovakvo urbano planiranje zasnovano na principima dominacije isključivo jednog kôda, jezika i ideologije.

Činjenica je da je na teritoriji Novog Sada i njegove neposredne okoline tokom poslednje decenije sagrađeno (ili je započeto sa izgradnjom) više desetina pravoslavnih crkava različitih dimenzija i stilova. Ekspanzija gradnje pravoslavnih crkava se može povezati sa aktuelnim društveno-političkim zbivanjima, pri čemu se primećuje značajniji pomak ka „nezvaničnom” i „indirektnom” povezivanju i prožimanju srpske države i Srpske pravoslavne crkve. Zakon o crkvama, sistem povraćaja crkvene imovine, finansiranje rada SPC-a iz javnih fondova su samo neki od primera ove, pre svega, negativne konvergencije crkve i države u savremenom srpskom društvu. Ekspanzija srpskog pravoslavnog graditeljstva u prestonici multikulturalne Vojvodine se indirektno može povezati sa značajnim demografskim promenama koja su zadesila Novi Sad i Vojvodinu tokom i nakon bratoubilačkog rata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini devedesetih godina prošlog veka. Pre pomenutih ratova, Novi Sad je bio grad koji je brojio oko dvesta pedeset hiljada stanovnika različite nacionalnosti i važio je za multikulturalnu prestonicu regiona. Tokom i nakon rata, grad Novi Sad je gotovo udvostručio broj stanovnika koji trenutno iznosi oko četiri stotine hiljada. Pretpostavka je da je većina srpskog stanovništva, ratnih izbeglica iz Hrvatske i Bosne našlo svoje utočište u Novom Sadu, što značajno utiče na aktuelnu strukturu stanovništva grada, političke orijentacije njegove vlade i na izgradnju i jačanje „duhovnog prstena” Srpske pravoslavne crkve. Srpskom hermetičnom i samo-referentnom politikom s jedne strane (podstaknuta i uobličena čak I prvim članom predloga novog srpskog ustava, gde je Srbija zemlja svih Srba i ostalih), i jačanjem crkvenih uticaja na politički život Srbije i na život uopšte, ide se ka stvaranju pozicije dominantne populacije u odnosu na „druge”, što neumitno vodi ka podelama, ka negaciji pluralizma, kao i ka negativnoj stratifikaciji društva.

„Normalizacija” individua

Ukoliko bismo pratili neke od teza kroz istoriju filozofske misli, moglo bi se doći do zaključka da stanje nesigurnosti, otuđenosti, samo-kontrole, samo-cenzure i samorestrikcije čoveka nikako nije zaostavština modernog društva, pa čak ni kapitalističkog i industrijskog vremena. Tehnike „zatvaranja”, cenzure i ograničenja (samim tim i definisanja pojma slobode pojedinca) po filozofu Mišel Fukou datiraju još iz vremena srednjovekovnog hrišćanstva, kada se suptilnim mehanizmima govora, podobnog ponašanja, „vežbanja duha”, ispovesti i praktikovanja misticizma sistemski radilo na metodama „preispitivanja savesti i usmeravanja pastorale”. Po Fukou, tri dominirajuće tehnike kontrole i ograničavanja pojedinaca su kanonsko pravo, hrišćanska pastorala i građanski zakon. Može se činiti preteranim i ishitrenim zaključkom, ali počev od Srednjeg veka, mehanizmi „zatvaranja” i regulacije ljudi mogu da se prate, s jedne strane kroz razvoj medicine, pedagogije i psihijatrije (nauka o „normalizaciji” i racionalizaciji ljudskog duha i tela), a sa druge strane kroz mehanizme državne vlasti. Fuko pojmom bio-vlasti definiše specifičnu „zapletenost” državne vlasti i samo-vlasti (vlasti pojedinca nad samim sobom).

Ova povezanost između države i njene populacije kao subjekta nije „bezvremena konstanta”. Ono što se razvijalo tokom Srednjeg veka, zatim u 16. veku, uvrežilo se tokom 18. veka kao nova tehnika vlasti, ili preciznije, linija moći modernih tehnika vlasti koje postoje do današnjeg vremena. Ono što je obeležilo period pre 18. veka je karakter vlasti koja još uvek nije „vladala ljudima za njihovu dobrobit”, već pre svega za dobrobit suverenosti države. Sa 18. vekom i pojavom liberalizma, moć države ne zavisi više od samo od veličine njene teritorije, već i od uslova života njenog stanovništva. Tada mehanizmi vlasti počinju da se transformišu ka političkoj ekonomiji liberalizma, ka samo-nametnim ograničenjima vlasti za benefit slobodnog tržišta sa jedne strane i sa druge, ka populaciji koja sama podleže ovoj ekonomskoj paradigmi u svojim mislima i kroz svoje ponašanje. Po Fukou, moderna individua mora prvo da nauči kako da poseduje telo koje je zavisno od niza egzistencijalnih uslova, a onda mora da nauči da razvije odnos sa „kreativnim i produktivnim sobom”. Ako kažemo da je u doba hegemonije Crkve nad čovekovim ponašanjem, govorom i radom dolazilo do, uslovno rečeno, oduzimanja ovog „sopstva”, kroz kasnije mehanizme opresije se vidi da upravo bio-politika modernog društva stvara mogućnost samo-vladavine, ali samo kao preduslova za uspostavljanje i produkciju „normalnosti”.

I dalje, Fuko smatra da je upravo bio-vlast bila element neophodan za razvoj kapitalizma, koji se mogao obezbediti samo po cenu kontrolisanog ulaganja tela u proizvodni aparat i zu pomoć prilagođavanja svega onoga što se tiče stanovništva privrednim i ekonomskim tokovima. Ovde bi se donekle i samo u kontekstu mehanizama kontrole kapitalizam mogao

dovesti u istu ravan sa Crkvom, jer i jedno i drugo su vekovima radili na povećanju korisnosti stanovništva i na njegovom jačanju ali bez otežavanja njegove poslušnosti, što su direktni činioci društvenog podvajanja i hijerarhizovanja koji dalje stvaraju odnose moći, dominacije i podčinjavanja.

Crkva = Država

Vraćajući se u sadašnjost, čini se da negativna konvergencija srpske države i crkve ima za posledicu izjednačavanje i poravnanje njihovog uticaja na društvo. U tom smislu, postepeno se vraća fikcija zajedništva, kolektivnog nacionalnog interesa i kolektivne slobode na uštrb principa individualne slobode. Ono što se demonstrira masovnom gradnjom objekata Srpske pravoslavne crkve je formiranje dominacije kolektivnog (srpskog) duha i sistematsko potiranje verskih, nacionalnih, etničkih i rasnih razlika među ljudima na ovoj konkretnoj geopolitičkoj teritoriji. Pitanje gde se ta dominacija završava ima jasan odgovor – u želji za apsolutnom moći. U ovoj tački, čini se, sreću se interesi srpske države i njene crkve. Ovim postupcima se s jedne strane nameću mehanizmi lokalnog „zatvaranja” i samo-izolacije od „drugih” proklamovanjem jedine prave istine, koji imaju jasnu vezu sa navedenim suptilnim mehanizmima „zatvaranja” i kontrolisanja stanovništva, zasnovanog na ideološkim i ekonomskim instancama. Srpsko stanovništvo i drugi su ovim o(bes)hrabreni da svojim mislima i svojim ponašanjem podležu hegemonij crkvenoj, i u maloj meri, državnoj vlasti, duboko verujući da zapravo oni sami poseduju vlast nad svojom slobodnom odlukom, koja se zalaže za dalekosežnu dobrobit tela i duha srpskoga naroda.

P. S.

Iako postoji izvesna nelagoda u konceptu „generacije” pre svega kao „bioredukcionističkog” koncepta, ovo istraživanje jeste realizovano inicijativom „mlađe generacije”. Ovde upotrebljen termin nove ili mlađe generacije zapravo govori o potrebi za izgradnjom jedne analitičke društvene platforme koja je okrenuta ka budućoj kritici i izgradnji društva; o potrebi za jednom novom generacijom koja će biti oslobođena dogmatske kapitalističke pozicije ili pozicije religioznosti i koja je otvoreno protiv otuđenosti, normalizacije, kanonizovanja, „psiho-patologije i usamljenosti”.